

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՌՈՒՍԿԱՆ, Կոնստանտին Պետրոսյանի աշխարհը, պատասխանատու խմբագիր և առաջաբանի հեղինակ՝ արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Աննա Ասատրյան, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2018, 214 էջ + 42 էջ նկար (նույնը՝ ռուսերեն և անգլերեն)*:

Քանալի բառեր – Կոնստանտին Պետրոսյան, կոմպոզիտոր, «Հայաստան» երգը մենակատարի, երգչախմբի և սիմֆոնիկ նվագախմբի համար, Կոնցերտ ծայնի և ջազ-նվագախմբի համար, «Հայկական երաժշտական փառատոն»:

ՀՀ ԳԱԱ խմբագրական-հրատարակչական խորհրդի և ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշումներով ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչությունը լույս է ընծայել ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի առաջատար գիտաշխատող, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, երաժշտագետ Մարգարիտա Ռուսկյանի «Կոնստանտին Պետրոսյանի աշխարհը» եռալեզու (հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն) մենագրությունը¹:

Աշխատությունը նվիրված է ԱՄՆ-ի Ռոդ Այլենդ նահանգում գործող «Հայկական երաժշտական փառատոն»

հայկական մշակութային կազմակերպության ղեկավար, Փրովիդենսի (ԱՄՆ) Սուրբ Սահակ-Մեսրոպ հայկական առաքելական եկեղեցու մշակութային և երաժշտական տնօրեն, Ռոդ Այլենդի հայկական երգչախմբի և Մասսաչուսեթս նահանգի Մեծ Վուստերի հայկական երգչախմբի հիմնադիր և ղեկավար, Բոստոնի հանրահայտ «Երևան» երգչախմբի և նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար և գլխավոր դիրիժոր, Ամերիկայի հայկական թանգարանի (Բոստոն) հոգևոր երաժշտության խորհրդի անդամ և երաժշտական ծրագրերի համակարգող, կոմպոզիտոր, դիրիժոր, դաշնակահար և երաժշտական-հասարակական գործիչ Կոնստանտին Պետ-

* Ընդունվել է տպագրության 10.05.2019:

¹ Մ.Ռուսկյանի «Կոնստանտին Պետրոսյանի աշխարհը» գրքի մասին տե՛ս **Գոմյան Ռ.**, Драматургия творчества Константина Петросяна, “Голос Армении”, 2019, 16 марта. **Սարգսյան Լ.**, «Կոնստանտին Պետրոսյանի աշխարհը». բացահայտելով անվանի կոմպոզիտորի կյանքն ու ստեղծագործությունը, «Հայաստանի Հանրապետություն», 2019, 8 հունիսի, էջ 6:

րոսյանի ստեղծագործական բազմակողմանի գործունեության ուսումնասիրությանը:

Բազմաժանր է Կ. Պետրոսյանի ստեղծագործությունը. նա սիմֆոնիկ, կամերային, գործիքային, վոկալ-սիմֆոնիկ և երգչախմբային բարձրարժեք ստեղծագործությունների (դրանցից շատերը ծայնագրվել են ու հրատարակվել աշխարհի տարբեր երկրներում), կինոերաժշտության և թատերական ներկայացումների համար գրված երաժշտության հեղինակ է: Նա 1986-ին գրել է աշխարհում առաջին ու դեռևս միակ Կոնցերտը ծայնի և ջազ-նվագախմբի համար, որը նվիրել է Խորհրդային Միությունում ջազի լավագույն կատարող Տաթևիկ Հովհաննիսյանին: Կոնցերտի պրեմիերան տեղի ունեցավ նույն թվականին Վիլնյուսում Տաթևիկ Հովհաննիսյանի և Վիլնյուսի կոնսերվատորիայի բիզ-բենդի կատարմամբ՝ հայտնի ջազային երաժիշտ, դիրիժոր, տարբեր ժանրերի ստեղծագործությունների հեղինակ, սաքսոֆոնահար և կլառնետահար Վլադիմիր Չեկասինի ղեկավարությամբ, և “Мелодия” ֆիրման թողարկեց Կոնցերտի ծայնասկավառակը: Կոնցերտը մեծ հաջողություն ունեցավ Վիլնյուսում, Կաունասում, Ռիգայում և Թբիլիսիում, հաջողությամբ հնչեց 1986թ. ապրիլի 1-5-ը Մոսկվայում կայացած կոմպոզիտորների համամիութենական համագումարում, 1987-ին հասավ Կուբա, հնչեց Հավանայում: 1988-ին Կոնցերտի նոտաները Մոսկվայում հրատարակեց “Советский композитор” հրատարակչությունը, իսկ քսան տարի անց՝ 2008-ին, այն վերածայնագրվեց ծայնասկավառակի վրա հեռավոր ԱՄՆ-ում:

Կ. Պետրոսյանի գործունեության բոլոր ոլորտները սերտորեն միահյուսված են, ու դրանք դժվար է իրարից բաժանել: Բազմաժանր կոմպոզիտորը միաժամանակ շնորհալի դաշնակահար է, փայլուն դիրիժոր, անխոնջ երաժշտական-հասարակական գործիչ և հմուտ մանկավարժ:

Կ. Պետրոսյանն ավարտել է Երևանի Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանը (Էդուարդ Բաղդասարյանի դասարանը) և Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիան (Գրիգոր Եղիազարյանի դասարանը):

Իր համերգային գործունեությունը սկսել է 19 տարեկանում: 1965-1970 թթ. նա Երևանի «Մոսկվա» կինոթատրոնի նվագախմբի ղեկավարն էր, իսկ 1976-1980 թթ.՝ Հայաստանի ռադիոյի և հեռուստատեսության էստրադային-սիմֆոնիկ նվագախմբի դիրիժորը: Կատարողական համերգային գործունեությանը զուգընթաց զբաղվել է մանկավարժությամբ. 1976-1985 թթ. դասավանդել է Երևանի Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանում:

Վաղ է դրսևորվել Կ. Պետրոսյանի կազմակերպական ձիրքը: 1973-1976 թթ. նա ՀԽՍՀ կուլտուրայի մինիստրության ժողովրդական ստեղծագործության տան գեղարվեստական ղեկավարն էր ու տնօրենի տեղակալը, իսկ 1985-1990 թթ. ղեկավարել է Հայաստանի կոմպոզիտորների միության

երաժշտական լրատվության և պրոպագանդայի կենտրոնը, որի գլխավոր նպատակն էր հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների պրոպագանդումը:

1990-1993 թվականներին Կ. Պետրոսյանը Հայաստանի Խաղաղության ֆոնդի փոխնախագահն էր (նախագահն էր Էդվարդ Միրզոյանը). նրա ջանքերով կազմակերպվել է արտասահմանյան նյութական աջակցությունը հայ մշակույթի գործիչներին, երիտասարդ երաժիշտներին հատկացվել խաղաղության ֆոնդի կրթաթոշակներ:

20-րդ դարի վերջից Կ. Պետրոսյանն իր երաժշտական գործունեությունը շարունակում է ԱՄՆ-ի Ռոդ Այլենդ նահանգի մայրաքաղաք Փրովիդենսում: Այստեղ նա հիմնել է «Հայկական երաժշտական փառատոն» հայկական մշակութային կազմակերպությունը, որի ղեկավարն է մինչ օրս. իր կազմակերպած բազմաթիվ համերգներով նա ԱՄՆ-ում իրականացրել է ժամանակակից հայ երաժշտության պրոպագանդման գործը: Նա Փրովիդենսի Սուրբ Սահակ-Մեսրոպ հայկական առաքելական եկեղեցու մշակութային և երաժշտական բաժինների տնօրենն է:

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գաբեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի սրբատառ կոնդակով, «Ի գնահատանք հայ մշակույթի, երաժշտության ասպարեզում, ինչպես նաև Ամերիկայի հայ համայնքի ազգային, եկեղեցական կյանքում երկար տարիների նվիրյալ ծառայությունների և վաստակի համար» Կ. Պետրոսյանը պարգևատրվեց Հայ առաքելական եկեղեցու բարձրագույն պարգևով՝ «Սուրբ Սահակ – Սուրբ Մեսրոպ» շքանշանով, որը Փրովիդենսի Սուրբ Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցու 100-ամյակին նվիրված հանդիսավոր համերգի օրը կոմպոզիտորին է հանձնել Հայ առաքելական եկեղեցու Ամերիկայի Արևելյան թեմի առաջնորդ, Գերաշնորհ Տ. Իսաթակ արքեպիսկոպոս Պարսամյանը: ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանի հրամանագրով 2013թ. մայիսին Կ. Պետրոսյանը պարգևատրվել է «Մովսես Խորենացի» մեդալով:

Ու թեև նրա մասին հոդվածներ են տպագրվել հայաստանյան և ամերիկյան տարբեր թերթերում և պարբերականներում (“The New York Times”, «Առավոտ», “Новое время”, “Голос Армении”, “The Armenian Mirror-Spectator”, “KNAR Cultural News”, “Observer”, “The Armenian Reporter Int'l”, “Apaga”, “The Providence Journal” ևն), սակայն մինչ օրս Կ. Պետրոսյանի մասին չկա ամփոփ երաժշտագիտական ուսումնասիրություն: Ահա այդ բացն է լրացնում գրախոսվող աշխատությունը: Տաղանդավոր երաժշտագետ Մարգարիտա Ռուֆսկյանի «Կոնստանտին Պետրոսյանի աշխարհը» գիրքն աչքի է ընկնում միասնական և բովանդակալից կառուցվածքով, որով ձեռք է բերում մի ամբողջական ելևէջ թե՛ կառուցվածքի, թե՛ մտքի վերաիմաստավորման առումով: Այն հասու է ընթերցող լայն շրջաններին՝ որպես գլխավոր հիմնադրյուր ներառելով երաժշտական մտածելակերպի այնպիսի վառ սյուներից մեկին, ինչպիսին կոմպոզիտոր Կոնստանտին Պետրոսյանն է:

Գրախոսվող աշխատության խմբագիրն է արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Աննա Ասատրյանը: Նա է հեղինակել աշխատության առաջաբանը, որն անվանել է «Նախերգանք»: Ա.Ասատրյանը նկատում է. «Կոնստանտին Պետրոսյանի մասին առաջին հետազոտությունը պիտի գրեր հենց ինքը՝ հայ ժամանակակից երաժշտության տարեգիր-երաժշտագետը, ում աչքի առաջ էլ անցել են իր ուսումնասիրության հերոսի ողջ կյանքն ու գործունեությունը: Հեղինակն իր հերոսի կերպարը կերտել է խնամքով, սիրով ու ջերմությամբ, փորձել ընթերցողին ժամանակագրական կարգով բազմակողմանի ներկայացնել կոմպոզիտորի ողջ գործունեությունը: Եվ դա նրան հաջողվել է. երաժշտասեր ընթերցողը կլանված հետևում է Կ.Պետրոսյանի կյանքի ուղուն, նրա առջև հառնում է վերջինիս անցած ստեղծագործական, կատարողական, համերգային և երաժշտական-հասարակական բեղմնավոր ճանապարհը, կատարած նշանակալի աշխատանքը, և յուրաքանչյուր պարագրաֆ նոր վրձնահարվածով առավել լիարժեք ու ամբողջական է դարձնում երաժշտի կերպարը» (էջ 14):

Մ.Ռուխկյանն իր հետազոտությունը կատարեց իր աշխատանքային լեզվով՝ ռուսերենով: Հատկանշական է նաև, որ բնագիրն ունի հարուստ, բովանդակալից և մատչելի լեզու, ինչը գրավիչ է դարձնում ընթերցանությունը: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտություն առաջացավ գիրքը հրատարակել երեք լեզուներով՝ հայերեն, անգլերեն և ռուսերեն, ինչը միանգամայն տրամաբանական էր, քանի որ Կ.Պետրոսյանին ճանաչում են նաև ռուսալեզու ընթերցողները՝ Խորհրդային Միության երաժշտասերները. ժամանակին կոմպոզիտորի ստեղծագործությունները հնչել են Մոսկվայում և Լենինգրադում, Օդեսայում, Սոչիում և Կիևում՝ բավական ընդգրկուն աշխարհագրությամբ: Իսկ այսօր Կ.Պետրոսյանն իր գործունեությունը ծավալում է անգլախոս միջավայրում:

Տեքստի հայերեն գիտական թարգմանությունն իրականացրեց ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի ավագ գիտաշխատող, արվեստագիտության թեկնածու Լիլիթ Արտեմյանը: Նա է կազմել գրախոսվող աշխատության կարևոր արժանիքներից մեկը՝ կոմպոզիտորի ստեղծագործությունների եռալեզու ցանկերը, որոնք գիտական շրջանառության մեջ են դրվում առաջին անգամ:

Գրքի կազմը ձևավորել է ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի սփյուռքահայ արվեստի և միջազգային կապերի բաժնի ավագ գիտաշխատող, արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ Մարտին Հարությունյանը: Նա կազմի դարձերեսին զետեղել է Կ. Պետրոսյանի՝ մենակատարի, երգչախմբի և սիմֆոնիկ նվագախմբի համար գրված «Հայաստան» երգի նոտաների ձեռագիրը, ինչը շատ խորհրդանշական է: Երգը ստեղծվել է 1984 թվականին Նանսեն Միքայելյանի տեքստով: «Հայաստանի» պրեմիերան կայացել է 1984թ. հունիսի 21-ին կոմպոզիտորի և Ռուսլան Գալստյանի՝ Հայֆիլհար-

մոնիայի մեծ համերգասրահում տեղի ունեցած հեղինակային համերգի ընթացքում, Ռուբեն Մաթևոսյանի ու Հայաստանի ռադիոյի և հեռուստատեսության էստրադային-սիմֆոնիկ նվագախմբի կատարմամբ՝ Մելիք Մավի-սակալյանի ղեկավարությամբ: «Հայաստան» իր հաստատուն տեղը գրավեց Ռուբեն Մաթևոսյանի երգացանկում, իսկ 1985-ին արժանացավ տարվա լավագույն երգի համար Հանրապետական մրցանակին: Երգն այսօր էլ կատարում են հայ երգիչներն ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ արտասահմանում:

Հուսով եմ, որ ընթերցողը վաստակաշատ երաժշտագետի հերթական աշխատությունը կընթերցի մեծ հետաքրքրությամբ՝ ընդունելով այն որպես երաժշտագիտական նշանակալից իրադարձություն: Կարծում եմ, որ Մ.Ռուսկյանի ծավալուն և բազմաշերտ հետազոտությունը լայն արձագանք ու տարածում կգտնի ոչ միայն Հայաստանում, այլև Ռուսաստանում, Եվրոպայում և ԱՄՆ-ում:

Հ.Գ.

2019 թվականի հունիսի 8-ին Հայաստանի կոմպոզիտորների տան դահլիճում տեղի ունեցավ Մ.Ռուսկյանի «Կոնստանտին Պետրոսյանի աշխարհը» գրքի շնորհանդեսը, որի ընթացքում ելույթ ունեցան ինչպես մենագրության ստեղծագործական խմբի անդամներ Աննա Ասատրյանը, Մարգարիտա Ռուսկյանը և Լիլիթ Արտեմյանը, այնպես էլ Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նախագահ Արամ Սաթյանը, Գերաշնորհ Տեր Նաթան արքեպիսկոպոս Հովհաննիսյանը, ՀՀ ԳԱԱ «Հայկական հանրագիտարան» հրատարակչության խմբագիր-տնօրեն Հովհաննես Այվազյանը, ֆուլթրիստ Սերգեյ Բոնդարենկոն և այլք: Վերջում շնորհակալանքի խոսք ասաց կոմպոզիտորը:

Միջոցառման ընթացքում տեղի ունեցավ Կ.Պետրոսյանի «For Lilit» դաշնամուրային պիեսի պրեմիերան: Պիեսը կատարեց Լիլիթ Արտեմյանը, ում էլ նվիրված է այն:

Հովհաննես ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

արվեստագիտության թեկնածու,

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի երաժշտության բաժնի

գիտաշխատող,

կոմպոզիտոր, երգեհոնահար և դաշնակահար